

Historien straffar den som kommer för sent

Inledningsanförande av förbundsordförande Peter Weiderud vid årsmöte i Kista Folkhögskola 7-8 juni 2014 med Socialdemokrater för Tro och Solidaritet

För 25 år sedan, sommaren 1989, besökte jag DDR. Jag träffade vänner från kyrkan och fredsrörelsen och diskuterade den politiska utvecklingen.

I Leipzig hade måndagsmarscherna, en kombination av gudstjänst och protest, börjat ta form. Många östtyskar sökte sig till Ungern, för att därifrån ta sig vidare till väst. På den västtyska ständiga representationen i Östberlin samlades fredliga ockupanter. Det kokade politiskt. Något var på gång.

En av dem jag besökte var generalsekreteraren för de östtyska kyrkodagarna. Han hade sitt kontor i de evangeliska kyrkornas förbund på Oranienburgerstrasse, nära den klassiska synagogan och några kvarter från gränsövergången vid Friedrichstrasse.

När vi satte oss visade han stolt upp sin nya mobiltelefon – en klumpig tingest, stor som en portfölj. Han hade fått den från sina västtyska kollegor, för att kunna stå i direktkontakt med kyrkodagskontoret i Västtyskland. Med den kunde han tala fritt, utanför den östtyska statens kontroll.

Det var uppenbart vilken enorm politisk betydelse denna tekniska nydaning hade. Det blev med ens så mycket svårare för förtryckarstaten DDR att låsa in de fria tankarna. Järnridåns dagar var räknande.

Detta såg förmodligen också kommunistpartiet generalsekreterare i Sovjetunionen, Michail Gorbatjov. Några veckor efter mitt besök, var han hedersgäst vid det östtyska kommunistpartiet sista kongress. Det var där han fällde de magiska orden:

”Historien straffar den som kommer för sent”, sa han med tydlig adress till de ledare som försökte trycka tillbaka östtyskarnas frihetslängtan. Fem veckor senare föll muren.

Förbundsvänner,

För två veckor sedan kunde vi notera en tydlig vänsterframgång i EU-valet. De fyra vänsterpartierna samlade 51,39 procent, jämfört med de fyra borgliga som samlat inte nådde 36 procent.

Det är en tydlig indikation på att svenska väljare är trötta på högerpolitik både i Europa och i Sverige. Det bådår gott inför riksdagsvalet i september. Vi har stora möjligheter att få till ett regeringsskifte.

Men samtidigt som vi jublar, tvingas vi konstatera att vårt eget resultat ligger på historiskt låga 24,19 procent och att vi dessutom tappar ett mandat jämfört med förra EU-valet.

Det socialdemokratiska parti jag växte upp med och blev aktiv medlem i för 25 år sedan brukade prestera nära nog det dubbla. Vi nådde 41,7 procent i valet 1932 och åstadkom sedan alltid bättre än det, vid några tillfällen t o m över 50 procent, fram till Gorbatjovs besök i Berlin. Vad har hänt?

1991 misslyckades vi för första gången med att nå 40 procent, med det då historiskt låga 37,6. Sedan dess har vi kämpat med en vikande trend.

Vi kom visserligen tillbaka starkt 1994, efter Bildtregeringens misslyckande. Vi presterade nästan 40 procent i valet 2002, men i kamp med en splittrad borglighet under ledning av Bo Lundgren.

När de borgliga tog sig samman och samlade alliansen till ett regeringsdugligt alternativ tappade vi fästet 2006 och såg en ännu värre situation 2010.

Det finns två ytliga förklaringar till den utveckling vi haft de senaste 25 åren. En säger att socialdemokraterna är ett arbetarparti, och när arbetarna blir färre blir rösterna det också. En annan säger att vi idag har åtta eller nio partier som konkurrerar om väljarna, och då blir det färre till varje parti.

Jag har två problem med dessa förklaringsmodeller. För det första ser de på väljarna som icke reflekterande egoister. Det finns inget som säger att människor med ökad utbildning och mer självständiga yrken skulle söka sig högerut. Tvärtom motsäger valresultatet från EU-valet just det.

För det andra skulle förklaringarna innebära att socialdemokratin går en hopplös framtid till mötes som statsbärande parti. Det tror jag inte alls. Makten över framtiden ligger hos oss själva.

Vi behöver börja med att ställa frågan varför vi under så många år hade så unikt starkt förtroende. Vad gjorde oss till världens mest framgångsrika parti, sett till väljarförtroende över tid?

Det viktigaste svaret, som jag ser det, var socialdemokratins förmåga att vara i takt med tiden. Att i varje samhällsförändring läsa behoven och formulera en bärande väg framåt.

Det gällde när vi formulerade visionen om folkhemmet och fick bort arbetslösheten med kombination av klasskamp och samarbete i Saltsjöbadsavtalet på 1930-talet.

Det gällde när vi klarade Sverige från Andra världskriget och samtidigt lade grunden till det starka samhället på 1940-talet.

Det gällde när vi byggde det starka samhället och utvecklade korporativismen – det institutionaliserade samarbetet med civilsamhället - på 1950-talet.

Det gällde när vi såg till att människor fick anständiga bostäder och fångade upp den nya mer internationellt orienterade vänstern på 1960-talet.

Det gällde när vi byggde ut välfärdssektorn och skapade världens mest jämställda arbetsmarknad på 1970-talet.

Det gällde i kampen mot kärnvapen och för full sysselsättning på 1980-talet.

I varje tid förmådde vi läsa tidsandan och formulera den politik som krävdes för att kunna bygga det goda samhället. I det ligger den viktigaste förklaringen till socialdemokratins framgångssaga.

Väljarna belönar inte det vi åstadkommit historiskt, utan de visioner vi presenterar för framtiden.

Förbundsvänner,

Mycket har hänt sedan Gorbatjov konstaterade att historien straffar den som kommer för sent.

Kalla kriget tog slut – och med den Sveriges speciella roll mellan två militära block.

Globaliseringen har gjort att konjunkturpolitik tappat kraft, ökat vår sårbarhet och luckrat upp våra gränser.

Vår globala konsumtion, framför allt av fossila bränslen, har gett jorden fått feber och utmanar vårt traditionella sätt att se på ekonomisk tillväxt - den enkla omvandlingen av ändligen råvaror till materiellt välstånd.

Informationsteknologin har sprängt alla gränser. Information är tillgänglig för alla som har kunskap och resurser att ta den till sig.

Sverige har snabbt förändrats från enhetligt kristet protestantiskt till att idag rymma all världens religiösa mosaik.

Sverige blir alltmer välutbildat, Jag var den förste i min familj som tog studenten. För mina barn är det minst masterexamen som gäller, och delar av utbildningen har de skaffat internationellt.

Sverige är samtidigt ett ovanligt land. I de värderingsundersökningar som görs av den globala undersökningen World Values Survey, sticker vi ut.

Endast 17 procent tycker att Gud är viktig och 35 procent tycker att religion är viktig. Det är med internationella mått mycket lågt, men speglar inte bristande andlighet hos svensken. Snarare att svensken värderingar är frihetliga, självständiga och myndiga.

Undersökningen speglar de värderingsförskjutningar i det svenska samhället som vuxit de senaste 25 åren. Från materiellt sätt att tänka till immateriellt. Från ett nationellt perspektiv till ett internationellt. Från kollektivt ansvarstagande till mer av individuellt. Från ett hierarkiskt till ett frihetligt. Från enhet till mångfald.

Alla förändringar är en spegling av de genomgripande samhällsförändringar som skett.

Dagens svensk är mer tolerant, mer miljömedveten, mer jämställd och mer ansvarskännande än tidigare generationer. Detta är för mig vänster.

Huruvida det är socialdemokratiskt beror på hur vi svarar upp mot värderingsförskjutningarna är formulerar vår politik.

Dessa värderingsförskjutningar är tydligare i storstad än på landsbygd. Tydligare bland yngre än äldre. Tydligare hos kvinnor än hos män. Och tydligare hos välutbildade än hos lågutbildade.

Sällan har vi fått en så tydlig politisk spegling av detta som i resultat av EU-valet för två veckor sedan.

I Arboga, där jag växte upp och har min arbetarekommuntillhörighet, nådde vi socialdemokrater 36,59 procent. Men Sverigedemokraterna var näst största parti med 11,64, tätt följt av moderaterna och miljöpartiet. Övriga partier är marginella.

I Stockholm, där jag i huvudsak bor och verkar idag, blev Miljöpartiet största parti (21,7), följt av moderaterna (16,2), oss (15,1), folkpartiet (12,3) och Fi (10,5). Här är Sverigedemokraterna marginella.

Är Arboga eller Stockholm mest vänster. I slutändan ganska lika, mätt med utfallet för oss, V, Mp och Fi tillsammans – ungefär 54 procent – lite bättre än riket i stort. Men det konkreta utfallet är helt olika, beroende på hur partierna och deras agendor speglar de värderingar och viktiga frågor som människor bär på.

Men Arboga är tydligt mer socialdemokratiskt. Samtidigt kommer värderingsförskjutningarna att fortsätta och Arboga bli mer som Stockholm om några år.

Vad drar vi socialdemokrater för slutsats av detta?

Förbundsvänner,

Kan det vara så att vi socialdemokrater är så stolta över våra historiska framgångar att vi försummat att analysera konsekvenserna av de genomgripande samhällsförändringarna, värderingsförskjutningarna och framtidens viktiga utmaningar. Har vi blivit lomhörda i det som var vår historiskt bästa gren – att förstå och svara upp mot väljarnas frihetslängtan?

Vad har vi gjort sedan vi fick den första allvarliga tillsägelsen från väljarna 1991?

Vi har självklart försökt.

Under Ingvar Carlsson ledning genomförde vi varannan damernas på våra listor för att svara upp mot människors längtan till mer jämställd politik. Vi utvecklade utrikes- och säkerhetspolitiken för att ta vara på de ökade politiska möjligheterna till fredsbyggande och samarbete, i den trygga förvisningen att det var försvarsallianser som blivit obsoleta med kalla krigets slut och inte frihet från desamma. Vi insåg att globaliseringen gjort nationen för liten för många politiska utmaningar och sökte medlemskap i EU.

Jämställda listor är idag norm för alla partier utom Sverigedemokraterna och Feministiskt initiativ. Men de politiska möjligheterna med EU-medlemskap är ännu efter 20 år inte ägt av partiet. Vår huvudfråga i EU-valet var inte vad vi vill göra med Europa, utan vad vi inte vill att Europa ska göra med oss. Detta, i kombination med att vår toppkandidat säger att hon också idag skulle röstat nej i en folkomröstning om EU-medlemskap, kommunicerade inte framtidsvision till väljarna.

Utrikes- och säkerhetspolitiken är ingen valfråga. Samtidigt har Ukraina-krisen lockat fram lösningar som bär bakåt snarare än framåt. Försvarsberedningen förslag om att göra det svenska försvaret mer provokativt med hjälp av markmålsrobotar till JAS med lång räckvidd är det allvarligaste avsteget sedan kalla krigets slut från Sveriges möjligheter att kunna upprätthålla vår militära alliansfrihet och det största säkerhetspolitiska feltänket sedan tankarna på att utveckla svensk atombomb. Detta må vara OK för de borgliga partier som aspirerar på Nato-medlemskap, men det är inte vår väg.

Under Göran Persson ledning utvecklade vi insikten att en globaliserad ekonomi kräver stabila statsfinanser. Vi inledde också ett mycket framåtsträvande arbete i klimatfrågan, med oljekommission och ambitiösa miljömål. Vi inledde avveckling av kärnkraften.

Insikten om att det inte är vänster att spendera kommande generationers pengar har blött igenom i vårt parti. Men vår klimatpolitik är idag mindre tydlig än den var för tio år sedan, samtidigt som väljarnas engagemang i denna fråga har ökat.

Under Mona Sahlins ledning gjorde vi rejäla satsningar för att utveckla, fördjupa och modernisera partidemokratin med rådslagsgrupper, kriskommission och ett öppnare arbets sätt. Vi utvecklade också vår politik för mänskliga rättigheter, mångfald och minoriteters delaktighet. Vi inledde ett fördjupat samarbete med Miljöpartiet, utifrån en insikt att kommande regeringsbildningar kräver att Miljöpartiet mognar som ett parti till vänster.

Idag kan vi konstatera att moderpartiet inte var riktigt moget för den delaktighetsprocess vi provade under Monas ledning och att resultatet av denna process till stora delar ligger i byråådan. Vi har också tonat ned vår integrationspolitik och gjort den till en del av arbetsmarknadspolitiken. Det är logiskt utifrån att jobb är främsta redskapet till en framgångsrik integration, men det riskerar skicka signaler till väljarna att vi inte tar den strukturella rasismen på allvar. Däremot är vi trygga i vår syn på Miljöpartiet.

Alla de förändringsprocesser jag berört har varit riktiga strategiska vägval till varaktig förnyelse utifrån en insikt om genomgripande samhällsförändringar, värderingsförskjutningar och framtidens viktiga utmaningar. Men bara delar av dessa har blött igenom.

Idag befinner vi oss alltjämt i en fas av konsolidering efter de inre strider som följde på valförlusten 2010 och kollapsen 2011. I den processen gjorde vi varandra mycket illa och det finns idag ingen annan väg än att jobba tätt tillsammans för att säkra ett regeringskifte. Erfarenheterna har lärt oss att vi behöver det självförtroende, de resurser och den pragmatism som följer av regeringsansvaret, för att nå varaktig förnyelse av oss själva.

Tre månader innan riksdagsvalet har vi utomordentliga möjligheter att nå ett regeringskifte. Väljarna är trötta på högerpolitik, vilket resultatet av EU-valet är ett tydligt kvitto på.

Om vi inte ändrar någonting i vårt nuvarande upplägg inför valet till riksdagen i september, kommer vi att göra ett utmärkt val i stora delar av landet. Tack vare samarbetet med Miljöpartiet som fångar upp delar av den moderna vänsteragendan, och vår historiska relation till vänsterpartiet, kommer det att räcka till vårt viktigaste kortsiktiga mål – att byta regering.

Men förmår vi fånga upp erfarenheterna från EU-valet och förstärka vårt viktiga grundbudskap – jobb, skola, välfärd – med en kraftfullare politik för klimat, jämställdhet, mångfald och antrasism – frågor som fångar upp den moderna, mer frihetligt orienterade vänsterväljaren – kan vi nå längre.

Då kan vi lägga grunden till att bli ett verkligt framtidsparti – ett parti som förstår den moderna människans frihetslängtan och kan formulera en trovärdig vision för ett jämlikt samhälle, inte bara i industrisamhällets folkhemsmiljö, utan också i ett modernt, globaliserat och av mångfald präglat kunskapssamhälle.

Socialdemokraternas politiska framgångskoncept är att bygga ett jämlikt samhälle genom att väva samman intresset hos dem som finns på samhällets botten, med en ansvarskännande medelklass. Att visa att ett jämlikt samhälle är bäst – inte bara för de socialt utsatta – utan faktiskt för alla.

Därför måste vår vision rymma ett svar på många människors frihetslängtan – allt från de nya svenskarna i miljonprogramsområden, som kämpar mot rasism och diskriminering, till en välmående men ansvarskännande medelklass som ställer höga krav på medinflytande, valfrihet och kvalitet i vård, skola och omsorg. Den måste också rymma frihetslängtan hos bruksorternas lågutbildade män, som är rädda för att mista jobb eller trygghet som ett resultat av globalisering och i sin desperation söker syndabockar under ledning av Sverigedemokraterna, och hos de unga välutbildade som trots enorm kompetens har svårt att få fast arbete, bostad och kunna träda in vuxenlivet.

Det är bara socialdemokratin som kan gå i land med en sådan uppgift. V, Mp och Fi kan visserligen markera hårt mot Sverigedemokraterna, men gör det genom att öka polariseringen. Det är rätt att förakta Sverigedemokraternas politik. Men vi ska inte förakta deras väljare. Det är bara vi som har trovärdigheten att väva samman alla de intressen som krävs för att skapa ett jämlikt samhälle.

Men det kräver samtidigt att vi kraftfullt avvisar moderaternas analys av utanförskap. Att samhället består av ett varmt centrum, som människor i den kalla periferin på individuell basis ska inbjudas till.

Vi måste stolt hävda vår klassiska analys av över- och underordning. Makten har annorlunda uttryck i ett globaliserat kunskapssamhälle, jämfört industrisamhällets enkla uppdelning i kapitalägare och löntagare. Men det är likväl en klassanalys som behövs. Samhällets måste förstås vertikalt och inte horisontellt och bearbetas politiskt nerifrån och upp. Maktstrukturerna måste adresseras.

Förbundsvänner,

Socialdemokrater för Tro och Solidaritet samlade sig för tre år sedan till ett historiskt beslut till byte av identitet.

Likt Gorbatsjov förstod vi att det krävdes en genomgripande förändring för att möta framtiden. Vi hade nått den insikten efter många år av hårt arbete.

Dessvärre gjorde vi vår genomgripande resa för att förstå det nya Sverige alltför isolerat i förhållande till partiet, vilket gav ett högt pris för ett drygt år sedan.

Av det har vi lärt oss att vi alltid måste se oss som en integrerad del av partiet och säkra att partiet får del av våra viktiga erfarenheter.

Vi har att förmedla vår lärdom av att man ibland måste ge upp något av det man är trygg med för att nå en ny, djupare och större trygghet.

Vi ska berätta om vår erfarenhet av att låta det nya Sverige förändra oss själva och våra politiska prioriteringar. Att inte bara löntagare och protestanter, utan också muslimer, ortodoxa, katoliker, judar och buddister – många av dem egenföretagare - är vårt folk.

Vi ska låta vår trygga internationalism inspirera partiet i resan från avvaktande skeptiker till kritiska entusiaster i EU-samarbetet. Vi måste ta vara på alla politiska arenor.

Vi har att dela med oss av vårt starka engagemang för mänskliga rättigheter. Den socialdemokratiska tveksamheten till att inte juridifiera politiken och därmed begränsa kraften i majoritetsbesluten hade sin logik när samhället var homogent och vi hade varaktig majoritet i de flesta beslutsförsamlingar – när majoriteten var god. I ett mångkulturellt, komplext och föränderligt samhälle kan vi inte förutsätta att majoriteten alltid är god, eller ens tolerant. Då är mänskliga rättigheter vänsterns viktigaste vän.

Vi ska stå upp för vår tro på en fredsbyggande säkerhetspolitik, tryggt förankrad i militär alliansfrihet. Det är folkrätt, diplomati och utrikespolitik som utgör vår första försvarslinje och det militära försvaret den sista. Det är därför den inte kommit till användning de senaste två hundra åren.

Vi ska värna vår förankring i arbetarrörelsens frihetstradition. När den dominerande nyttotraditionen hävdar att arbetaren är ofri för att han är fattig, och fokuserar på materiella behov, plånboksfrågor och kollektiva insatser, säger vi att arbetaren är fattig för att hen är ofri. Det är framför allt genom utbildning, kultur och bildning, ett ideologiskt fokus och genom att se varje människas unika behov, som vi kan nå verklig frihet.

Vi ska vara stolta över att vi står med ett ben i arbetarrörelsen och ett i mångtusenåriga religiösa idétraditioner. Det hjälper oss att lyfta blicken utanför den logik som är begränsad av de senaste 100 årens erfarenhet av industrisamhälle och modernism. Det perspektivet är alldeles nödvändigt för att kunna orientera sig i de avgörande framtidsfrågorna om vårt klimat och sökande efter en hållbar ekonomisk utveckling.

Vi ska låta vår insikt på religionsfrihetens område inspirera vårt parti att hitta ett starkt, modernt och hållbart sätt att utveckla demokratin i Svenska kyrkan.

Detta och en del annat är vår huvudsakliga agenda från den 15 september och framåt. Då måste det förnyelsearbete som vårt parti trängt, trotsat och tvekat inför under 25 år genomföras med kraft, hopp och målmedvetenhet.

Men det kommer bara att ske om vi klarar av den uppgift vi har framför oss till den 14 september. Att vinna valet och få en socialdemokratiskt ledd regering.

Uppgiften för Socialdemokrater för Tro och Solidaritet är att vara ett särskilt stöd i partiets valrörelse gentemot de grupper där vi har stor trovärdighet.

Det handlar om de 17 procent av svenskarna, enligt World Values Survey, för vilka Gud är viktig. Och, i den mån de inte finns där också, människor som är aktiva i freds- miljö- och solidaritetsrörelsen. Det är totalt en miljon väljare – fler än som röstade på oss i EU-valet för två veckor sedan.

Självklart måste vi prioritera. Men vi måste också jobba hårt.

Vi ska finnas där dessa väljare samlas. I kyrkor, moskéer, synagogor, tempel och föreningslokaler. Vi ska vara aktiva på facebook, twitter och bloggar. Vi ska skriva i våra lokaltidningar och delta i debatter.

Vår huvudmotståndare i dessa debatter är ofta densamma som för vårt moderparti – moderaterna. Men för stora delar av vår målgrupp är det också Kristdemokraterna och den religiösa högern. Därför söker vi aktivt debatt med Kd i valrörelsen.

Och det är alltid Sverigedemokraterna och extremhögern, som inte varit så välorganiserade sedan 1930-talet. Den använder demokratin för att nå sina politiska syften, men respekterar demokratin lika lite nu som då. Sverigedemokraterna blundar för det som är demokratins fundament – alla människors lika värde.

Samtidigt ska vi vara klara över att det förhåller sig med Sverigedemokratiska väljare ungefär som de schweizare som i en folkomröstning för några år sedan nådde en majoritet på att förbjuda minareter.

I Geneve, Lausanne, Basel, Zürich och andra platser där det bor muslimer som kan behöva en minaret, röstade människor för att tillåta dessa. Men i intellektuellt isolerade alpkantoner, där ingen skulle komma på tanken att bygga minareter därför att det inte finns några muslimer där, röstade så många för ett förbud att det blev en knapp majoritet i landet som helhet.

I Stockholm, Göteborg och Malmö – där det mångkulturella samhället är mest närvarande – är andelen Sverigedemokrater påtagligt lägre än i de omgivande länen och riket som helhet.

Det är inte invandringen som lockar röster till Sverigedemokraterna. Det är rädsla. Rädsla för förändring, rädsla för religion, rädsla för det annorlunda, rädsla för att förlora jobbet, rädsla för vad som händer med sjukvården när jag blir gammal, rädsla för att förlora de privilegier man haft.

Vi botar inte rädsla genom att vara högljudda. Men vi gör det genom att lyssna, förklara och vara tydliga. Det är i det lågmälda samtalet som vi bäst möter hotet från Sverigedemokraterna.

Vi ska inte förakta rädsla. Men vi ska ha nolltolerans mot alla politiska försök att skapa syndabockar – vare sig det handlar om judar, muslimer, romer, homosexuella, kvinnor, gamla, kommunister eller mörkhåriga. Vilka som drabbas och berövas sitt grundläggande människovärde beror på tidens strömningar. Det får aldrig finnas någon tvekan i vårt ställningstagande mot rasism.

Det var detta som pastor Martin Niemöller så tydligt fångade i sin dikt.

*I Tyskland hämtade de först kommunisterna, och jag protesterade inte, för jag var inte kommunist;
Sedan hämtade de de fackanslutna, och jag protesterade inte, för jag var inte fackanslutna;
Sedan hämtade de judarna, och jag protesterade inte, för jag var inte jude;
Sedan hämtade de mig, och då fanns ingen kvar som protesterade.*

Niemöller var u-båtskapten under första världskriget, men sadlade sedan om för att bli teolog och präst. Han blev en av grundarna av den tyska bekännelsekyrkan och tillbringade krigsåren i koncentrationsläger. Efter kriget ägnade han sig främst åt kamp mot kärnvapen och för mänskliga rättigheter.

Han dog i det delade Tyskland fem år innan Gorbatsjov höll sitt tal, men genom hela sitt liv visade han på vikten av att inte komma för sent.

I en demokrati lever vi med rikedomerna att historien utvärderar oss vart fjärde år. Väljarna har i en demokrati alltid rätt. Att vi kom för sent 2006 och 2010 har djupa förklaringar som vi nu börjar ana och förstå vidden av.

Nu har vi möjlighet att vara i tid. Kanske inte med den marginal vi helst skulle vilja.

Men det är det övergripande resultatet som räknas. Ett avsked till en högerregering efter åtta år av växande ojämlikhet och att nå en socialdemokratiskt ledd regering.

Vi har börjat nedräkningen. Det är idag 99 dagar kvar till valet. Därmed blir också vårt förbundsårsmöte valupptakt för Socialdemokrater för Tro och Solidaritet.

Med det förbundsvänner, vill jag förklara förbundsårsmötet 2014 för öppnat.